

POSITION

SKABER GODE HEGN GODE NABOER?

Refleksioner over grænsedragning i antropologien¹

JONATHAN MATTHEW SCHWARTZ

Der var engang en – ganske vist kortlivet – myte, der sagde, at grænser mellem nationer efterhånden ville miste deres betydning og på et tidspunkt helt forsvinde. „Transnational“ erstattede „international“ i den fremvoksende globale diskurs eller jargon. Cyberspace, jettransport og containerskibstransport omdannede kommunikation og konsumtion. Alt begyndte at blive set og følt som „flow“. Flowmetaforen indikerede en kommende frihed og for i det mindste én fortolker, Francis Fukuyama, historiens endeligt: „The end of History“ (1992).

Berlinmurens fald i november 1989 var det mest overbevisende vidnesbyrd om mytens realitet og om den transnationale migrations udvidede muligheder, som syntes at være et yderligere bevis på en verdensomspændende kulturel transformation. Turisme blev således et af de felter, hvor socialvidenskaben kunne undersøge mødet mellem eksotiske og anderledes kulturer og det almindelige hverdagsliv i de vestlige storbyer. Termen „kosmopolitter“ betegnede ydermere hovedaktørerne i den fremvoksende „verdenskultur“.²

Ulf Hannerz (1990) insisterer i lighed med mange andre antropologer på at forbinde det „globale“ med det „lokale“, hvorved det erfaringsnære aspekt af det traditionelle feltarbejde fastholdes. Imidlertid har feltarbejdsstederne undergået dramatiske forandringer, og det etnografiske feltarbejde er selv blev mere og mere „multi-sited“ (Marcus 1995). I dag kan en enkelt bjerglandsby, der befinder sig i ophøjet isolation fra resten af verden, ikke længere udgøre et laboratorium for langvarig observation og analyse. Kosmopolitanismens opblomstring var tæt forbundet med civilsamfundets genfødsel med ikke-statslige organisationer, der var forankret i metropolerne, men aktive i „periferien“ af de tidligere kommunistiske stater. De store omvæltninger, som er skitseret her, har bidraget til at gøre myten om de flydende og ophævede grænser troværdig.

Fragmenteringen af (det tidligere) Jugoslavien var et af de første tegn på, at de flydende grænser mellem kulturer og nationer næppe var et fyldestgørende

billede af den nye verdensorden. „Balkanisering“ syntes at være en mere passende term, som da også blev brugt mere og mere i 1990'erne, og den dramatiske sammenstyrtning af Twin Towers i New York overskyggede Berlinmurens fald. Myten om kosmopolitisk kulturudveksling og blanding var gået op i røg. Mistanken om terrorangreb gjorde internationale lufthavne til alt andet end steder for den frie udveksling af mennesker og kulturer i bevægelse. Grænsekontrollens digitale teknikker inddrog data fra cyberspace for at hindre en sådan bevægelse (Broeders 2007). Migrationen, som engang var selve indbegrebet af grænseoverskridelse, syntes at true de selv samme metropoler, som havde hævdet migrationens positive betydning for civilsamfundet. Frygten for terroraktioner og fremmede kulturer kom til at udgøre en betydelig politisk kraft i de vestlige samfund.

Til antropologisk belysning af grænser og bevægelse over grænser vil jeg udføre en meget afgrænset sammenligning af de to tænkere Victor Turner og Fredrik Barth, som begge undersøger et samfunds følsomme områder, det vil sige områder, hvor personen møder en tærskel eller en grænse. For Turner drejer de liminale forhold sig om rituel transformation. Hans analyse beskæftiger sig med den modsætningsfulde del af „communitas“ i forbindelse med overgangsriten: *rite de passage*. Liminalitet er en tilstand af limbo, „betwixt and between“ en tidligere og en fremtidig „struktur“ (Turner 1967). Turners grænseoverskridelse – eller rettere tærskeloverskridelse – finder sted på en enkeltbillet. At vende tilbage til udgangspunktet er nærmest umuligt, en decideret „myth of return“. Turner er interesseret i en persons livsfaser fra fødsel til voksen, forældreskab og død. Disse gentagne stadier af livet peger tydeligt mod grænseoverskridelsens tærskellignede envejsproces. En af Turners vigtige distinktioner er mellem ceremoni og ritual (op.cit.65). Hvor ceremonien er en fremstilling på grundlag af den sociale hukommelse, er ritualen en transformation af personen. Hvor en ceremoni kan gentages dagligt eller årligt for at vedligeholde og bekræfte et givet fællesskab, udgør en rituel overgang en enestående begivenhed i en bestemt retning, idet det afgrænser og angiver en indtræden i et givet fællesskab.

Der er paralleller mellem Turners „ceremoni“ og nogle af Barths pointer i *Ethnic Groups and Boundaries* (1969). Både Turner og Barth præsenterede deres navnkundige ideer i slutningen af 60'erne, som var en tid, der var karakteriseret ved enorme forandringer i de vestlige samfund.

Fredrik Barths teori drejer sig om „transaktioner“, ikke „transformationer“. Han fokuserer på den individuelle aktør og hans eller hendes møde med „de andre“, som kan være medlemmer af samme eller andre grupper. Anerkendelse af „den anden“ i en specifik situation skaber, hvad der burde være en passende adfærd. Identitet er derfor situationel snarere end essentiel, selvom gruppens medlemmer kan insistere på, at deres etniske eller nationale tilhørsforhold er baseret på en indiskutabel sandhed. Barth taler således (i en berømt sætning)

om *vedligeholdelsen* af etniske grænser og „ikke kun om det, som disse grænser indeholder“ (Barth 1969:15). Forskellen mellem Turner og Barth kan formuleres enkelt som forskellen mellem „rite de passage“ og „right of passage“ (retten til grænseoverskridelse). Anthony Cohen (1996) forudså „rite“ og „right“-homonymet, men min brug af ordspillet adskiller sig fra hans.

Både Turner og Barth taler om grænser som en potentiel farezone, hvad enten der er tale om rituelle grænser eller grænser, der (kan) forhandles. Sandra Wallmans artikel om „racegrænser“ (Wallman 1978) introducerer begrebet „interface“ til grænseadragingsproblematikken. Wallman bemærker, at begrebet blev brugt af trafikingeniører til at beskrive indfletningen af biler og lastvogne på en moderne motorvej. Hvis man skal undgå sammenstød, kræver det, at den enkelte chauffør er vågen og hurtigt kan læse andre chaufførers kørsel, når der skiftes kørebane, flettes ind og ud og køres til og fra. Wallman påpeger således alvoren i disse møder.

Begrebet „interface“ lægger også op til en undersøgelse af såvel de intra-etniske som de interetniske relationer. Hvorledes mødes medlemmer af den samme gruppe, og hvorledes undgår de at støde sammen? Er det tilladt at „frakøre“ gruppen og genindtræde på et senere tidspunkt? Begrebet interface peger i denne sammenhæng på mindst fire relationer. Hver side af de to grænser har grænser inden for gruppen såvel som på tværs af gruppen. Det betyder, at „rights of passage“ i en interfacesituation strækker sig ud over Barths diskussion af eksistensen af en „kulturens kerne“. Den potentielle fare, der knytter sig til begrebet interface, synes ydermere at inkorporere det turnerske fokus på „rite de passage“, bogstavelig talt en samtidig transition og transaktion.

Denne sammenstilling af Turner og Barth, med lidt hjælp fra Wallman, bringer os frem til ordsproget, som den amerikanske digter Robert Frost lægger i munden på sin nabo(bonde) i New England: „Gode hegn skaber gode naboer.“ Titlen på Frosts digt er „At reparere mure“, og det fortæller om, hvordan digteren og hans nabo hvert forår udbedrer de skader, som vinteren har forvoldt på den stenmur, der skiller deres respektive ejendomme. Pudsigt nok skyldes vinterens ødelæggelser *frost*, digterens eget navn! Robert Frost forsøger at argumentere for, at der ikke er nogen særlig grund til at reparere murene, da de to naboer dyrker helt forskellige afgrøder: „Han er lutter fyr, og jeg er æbleplantage.“ (Læg mærke til, at Frost skaber identiteter ud af afgrøder). Hvorfor ikke spare hinanden for det opslidende reparationsarbejde? Men nej, naboen vinder sagen, og de to mænd møder hinanden ceremonielt, som Turner ville sige, langs muren hvert forår. Heraf vinderens argument: at „gode hegn skaber gode naboer“.

I sit digt er Robert Frost både fortæller og aktør i en transaktion. Digtet kan ses som en fortættet beretning om et etnografisk feltarbejde i en bondelandsby. Jeg finder heri mere Fredrik Barth end Victor Turner: mere rettigheder end riter.

En af Barths dygtigste studerende, den norske antropolog Marianne Gullestad (1946-2008), citerer Frosts digt i sit essay „Symbolic Fences“ (1992), så mine refleksioner over grænsedragning kan siges at have mindst en anden antropologisk talsmand. Gullestad citerer det norske ordsprog: „Elska din granne men lat grinda stande“ (Gullestad 1992:165).³

Jeg håber, at denne skitserende sammenstilling af to begreber om grænsedragning eller overskridelse af grænser kan føre til yderligere forskning og refleksion. Næsten alle sager om sameksistens berører det dilemma og den løsning, som Robert Frost beskriver i sit digt. Grænser kan være farefulde, de kan også vedligeholde en gensidig relation. Der findes masser af felter og grænser mellem dem. En ting er i hvert fald sikker: Myten om ubegrænset mobilitet og kosmopolitisk sammenflydning var en kortlivet illusion.

Oversat af Kirsten Rønne

Noter

1. Denne „Position“ er baseret på forelæsninger afholdt dels på Institut for Etnologi og Antropologi ved Sts. Cyril og Methodius Universitet i Skopje, Republikken Makedonien den 4.-5. april 2012, dels på Københavns Universitet. Jeg takker professor Ljupco Risteski, hans kolleger og studerende i Skopje for deres gode spørgsmål og kommentarer. Det var en af de studerende, som bragte Victor Turners liminalitetsbegreb ind i diskussionen. Republikken Makedonien er et oplagt felt for udforskning af „grænser“, og instituttet i Skopje er blevet et fremragende miljø for dette arbejde. Læsere kan henvises til mit bidrag (Schwartz 2012) og de øvrige i antologien *Macedonia*, der er redigeret af Victor de Munck og Ljupco Risteski.
2. Se Ulf Hannerz 1990 for et omfattende essay om denne tendens.
3. I dansk oversættelse bliver det: Elsk din nabo, men lad hegnet være. „Grind“ betyder egentlig låge eller port.

Litteratur

Barth, Fredrik (ed.)

1969 Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference. Oslo: Scandinavian University Press.

Broeders, Dennis

2007 The New Digital Borders of Europe: EU Databases and the Surveillance of Irregular Migrants. *International Sociology* 22(1):71-92.

Cohen, Anthony

1996 Personal Nationalism: A Scottish View of some Rites, Rights, and Wrongs. *American Ethnologist* 23(4):802-14.

Frost, Robert

1993 Selected Poems. New York: Barnes and Noble Press.

- Fukuyama, Francis
1992   The End of History and the Last Man. New York: Penguin Books.
- Gullestad, Marianne
1992   Symbolic Fences . In: M. Gullestad: The Art of Social Relations.
Oslo: Scandinavian University Press.
- Hannerz, Ulf
1990   Cosmopolitans and Locals in World Culture. In: M. Featherstone (ed.): Global
Culture: Nationalism, Gobalization, and Modernity. London: Sage.
- Marcus, George
1995   Ethnography in/of the World System. The Emergence of Multi-sited Ethnography.
Annual Review of Anthropology 24:95-117.
- Schwartz, Jonathan Matthew
2012   Kapka po Kapka (Drop by Drop): Civil Society and Rural Ecology in the Prespa
Lake Region of Macedonia. In: V. de Munck & L. Risteski (eds.): Macedonia: The
Political, Social, Economic and Cultural Foundations of a Balkan State. London:
I.B. Tauris.
- Turner, Victor
1967   The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual. Ithaca: Cornell University
Press.
- Wallman, Sandra
1978   Boundaries of Race: Processes of Ethnicity in England. Man 13(2):200-18.